

Camí cap a la història

*Joan Planells Ripoll
Canonge i Historiador*

Joan Marí Cardona, canonge arxiver, se'n va anar d'aquest món el passat divuit de gener a l'edat de setanta-sis anys i quan en feia vint-i-sis que s'havia estrenat com a historiador. L'any 1949 havia rebut l'ordenació presbiteral, després d'acabar els estudis teològics a la universitat pontifícia de Salamanca. A continuació inicià a la mateixa universitat l'estudi de les llengües clàssiques, especialitat que segurament l'hauria convertit en el futur successor de mossèn Vicent Bufí, professor de llatí del Seminari per antonomàsia. Però la jubilació del rector de Sant Carles, mossèn Bartomeu Ferrer, feu que l'any 1950 esdevingués mossènyer prematur de l'església de Peralta. En fou la causa la manca d'altres preveres disponibles en aquell moment per a cobrir la plaça vacant.

Dos anys després, quan noves ordenacions ja permetien procurar-li un substitut a Sant Carles perquè pogués reprendre els estudis, la promoció d'Isidor Macabich en el si del capítol catedralici va implicar la vacança de la plaça de canonge arxiver, que fou atorgada precisament a Joan Marí. D'aquesta manera, la necessitat d'omplir buits havia acabat desviant la trajectòria d'un llatí cap al terreny de la història.

Però encara havien de passar molts anys abans que el nou canonge s'interessàs pels papers que li havien estat oficialment encomanats. Entre la presa de possessió del càrrec i la presa de documents en les seues mans amb la intenció d'estudiar-los s'hi estén un llarg camí, un camí fitat per les fulles del calendari i fet de llargues passejades per les sendes i carreranyes que esgarrinxen el paisatge de les Pitiüses.

Joan Marí es va endinsar a poc a poc en la història empès pel contacte itinerant amb la geografia de la seua terra. Les caminades l'entusiasmaven i constituïen la seua forma preferida d'omplir el temps lliure. Passava

gust travessant les planes, ascendint a les muntanyes, trepitjant els llits dels torrents, vorejant els penya-segats de les costes i deixant-se arrossegar pel serpentinament dels camins. El contacte amb la realitat actual de les coses suscita normalment el desig de conèixer també la seua història, i segurament la contemplació repetida de parets i pous, fites i torres, casaments i esglésies va anar despertant en Joan Marí la gana de descobrir el passat de totes aquestes modificacions que l'activitat humana havia afegit a la natura d'Eivissa i Formentera. En algun moment degué adonar-se del privilegi que suposava ser el custodi d'uns papers que podien il·luminar el temps que hi havia darrere de tantes coses que observava mentre feia camí.

Aquesta mena de conversió de Joan Marí a la història sembla haver-se produït al voltant de l'any 1970; i des d'un primer moment el seu interès es va centrar en les fonts que li podien dilatar cap al passat l'horitzó de la seua particular experiència de caminador. Es va dedicar sobretot a estudiar els documents que fan referència a la divisió en quartons de la terra conquerida per Guillem de Montgrí i els seus socis; els capbreus que ofereixen dades del repartiment d'aquests quartons entre els repobladors de les illes; els llibres de la parròquia de Santa Maria, que proporcionen informació sobre els topònims, noms i sobrenoms que defineixen el territori i els seus habitants; les actes de visites pastorals d'arquebisbes de Tarragona o dels seus enviats, les quals contenen abundància de notícies sobre els temples locals; i l'obra de l'arxiduc Lluís Salvador, que brinda una visió antiga de les Pitiüses captada també des dels camins.

L'any 1976 Joan Marí va publicar el seu primer llibre, titulat *La conquesta catalana de 1235*. En el pròleg d'aquella primera publicació manifestava el propòsit de "aprofitar la

documentació recollida i tractar de fer-la coincidir damunt la realitat actual" ... "Per poder fer això -afegia - he anat passa a passa, corrent quasi sempre pels cims de les muntanyes, per tal de comprovar-ho tot. Ho he volgut conèixer per poder-ho exposar sense perill d'error i saber el que resta, encara avui, del nostre passat, a fi de no recordar sols uns fets que succeïren, sinó per lligar-los amb el que avui i ara ens envolta. I així, per exemple, si es posaren fites per delimitar els quartons, he vist els llocs on estan o estaven situades amb el desig de comprovar si hi eren o si la marxa del temps o la mà de l'home les havia arruïnats. Si tenim en els documents els noms d'unes alqueries o rafals del temps dels moros, havíem de comprovar si encara estaven en ús alguns noms o si al menys es recordaven i també intentar saber el lloc que designaven". I acabava dient: "fruit d'aquest escatiment són els nombrosos plànols i perfils de muntanyes amb l'ajuda dels quals es pot seguir la trama de tot el conjunt. I el que vulgui recórrer tot el que s'hi assenyala podrà obtenir un coneixement quelcom perfecte damunt el terreny".

Quan Joan Marí escrivia tot això, ja havia imaginat l'esquema d'una obra molt més extensa, que pretenia anar elaborant sota el títol general d'Illes Pitiüses, i de la qual en el mateix pròleg indica les línies principals. I per a quasi tots els llibres successius que va publicar d'acord amb aquesta prèvia planificació podrien servir les explicacions abans reproduïdes que prologaven el primer. L'autor, després de seguir passa a passa la ruta de les fites divisòries entre quartons, va recórrer també passa a passa tota l'extensió de cada un d'ells, tractant de situar sobre el terreny les dades que trobava en els documents.

I les passes que va fer a l'hora de preparar altres obres posteriors a les d'aquell primer projecte queden reflectides en els seus mateixos títols: Els camins i les imatges de l'Arxiduc ahir i avui, El llarg camí del pa a Formentera, El camí de missa, Formentera passa a passa per les vies públiques, Eivissa passa a passa. Això fa que quasi tots els seus llibres convidin a una lectura també peripatètica, feta sobre la marxa. Són apropiats per a reposar dins el sarró de caminant, vora el panet i el tros de sobrassada, de manera que puguin ser llegits seient damunt alguna paret, en presència del que es descriu a les seues pàgines.

El distanciament dels escenaris, en canvi, pot donar una certa aparença de proximitat a l'esforç de l'autor per ressenyar els detalls. Sent un dels eixos del seu mètode la preocupació per fer coincidir els documents damunt la realitat actual, sembla lògic que l'interès de Joan Marí s'atenués a mesura que aquesta realitat s'esvaïa o escassejava la documentació. De fet, les etapes històriques de les quals ja no queden pràcticament restes desenterrades ni documents de primera mà assequibles són absents a la seua obra. La seua investigació es mou sempre dins els límits de l'època en què els habitants de les Pitiüses han parlat la llengua de Ramon Llull, Ausiàs Marc i Verdager. I, segons també manifestava en el pròleg abans esmentat, d'aquest període ell pretenia escriure només la història petita, entenent com a tal la tasca de posar "maons per omplir espais buits". Ho expressava amb aquests termes: "Encara que s'hagi escrit ja fa temps la història gran de les illes Pitiüses, manca molt per escriure en lletres de motllo de la història petita. L'esquelet mestre de gruixudes columnes i de fortes jàsseres encreuades pot ser estigui ja complet; al menys aquí no hi haurà cap intent d'aixecar noves columnes ni de construir noves jàsseres. Però no hi ha dubte que manquen encara molts de maons per omplir espais buits, si volem conèixer un poc més la nostra terra". Les columnes del símil poden significar el descens vertical de la història particular de les Pitiüses cap a nivells cada vegada més profunds del passat, i les jàsseres les connexions horitzontals de cada una de les seues etapes amb el context històric general. I enteses amb aquest sentit, ni les columnes ni les jàsseres no han atret realment l'atenció de Joan Marí, que al llarg de les seues investigacions mai no ha baixat més avall del segle XIII ni s'ha ocupat directament dels lligams de la nostra història particular amb la d'altres espais més amples.

La contribució especial de Joan Marí a la història d'Eivissa i Formentera queda perfectament descrita per la seua pròpia metàfora dels maons per omplir espais buits. Dins l'edifici pavimentat l'any 1235 els seus llibres han aixecat, maó a maó, nombroses mitjanades d'informació històrica que d'ara endavant seran imprescindibles per a tothom qui vulgui orientar-se a través dels darrers 767 anys de vida pitiüsa.

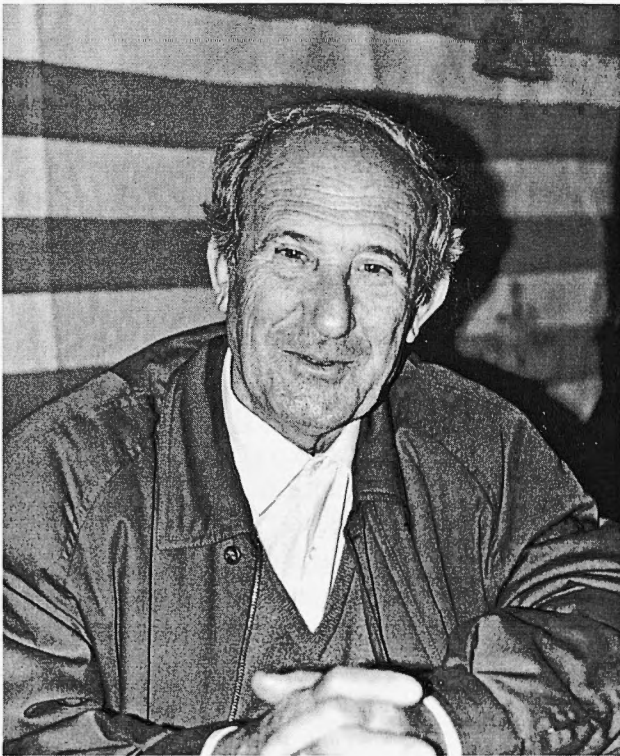
"... per a la conservació de la pròpia identitat i la imatge serena i plaent de la nostra terra, el canvi dels darrers anys ha suposat un desastre irreparable, cosa que alguns es neguen a reconèixer; es destrueixen tranquil·lament la nostra llengua, la nostra cultura, els topònims són substituïts per altres que de vegades fins i tot són una befa per als eivissencs i formenterers, es permet que els monuments del nostre passat, cases, torres, molins, pous i fonts,

caiguin, quan no es desfan voluntàriament.

Dins pocs anys, què quedarà del nostre passat que ens identifica?

Si de cas arriba un dia que tot el que fou nostre s'hagi despersonalitzat i desarrelat tant que Eivissa i Formentera ja no es puguin identificar més que pels seus contorns de les costes i el relleu de les serralades, no tendrem ja cap raó al nostre abast per assegurar que som els successors i hereus d'aquell dia vuit d'agost de

1235. Aleshores només ens quedarà la possibilitat de confessar ingènuament la desaparició d'un poble, el nostre poble, nosaltres, a mans d'uns suposats amics de les nostres illes que tant les varen estimar que fins i tot ens les desferen i mudaren deixant-nos sarcàsticament les restes com a testimonis dels seus capricis..."

*Joan Marí Cardona
a "Portmany". Eivissa, 1990
Foto: Vicent Ribas "Trull"*